

ŞAGİRD NAILİYYƏTLƏRİNİN MONİTORİNQİ VƏ QIYMƏTLƏNDİRİLMƏSİ

UOT 371

Xuraman Rəcəb qızı Səlimova
Azərbaycan Respublikası Təhsil İnstitutunun böyük elmi işçisi

ŞAGİRD NAILİYYƏTLƏRİNİN ÖLÇÜLMƏSİ, DƏYƏRLƏNDİRİLMƏSİ VƏ İDARƏ EDİLMƏSİ

Xuraman Раджаб ызы Салимова
старший научный сотрудник Института Образования Азербайджанской Республики

ИЗМЕРЕНИЕ, ОЦЕНИВАНИЕ И УПРАВЛЕНИЕ ДОСТИЖЕНИЯМИ УЧАЩИХСЯ

Khuraman Rajab Salimova
senior researcher at Institute of Education of the Republic of Azerbaijan

MEASUREMENT, EVALUATION AND MANAGEMENT OF STUDENT ACHIEVEMENTS

Xülasə. Tədris prosesini aktiv şəkildə həyata keçirmək, şagirdlərin fəallığına nail olmaq, onların düşünmə qabiliyyətini inkişaf etdirmək, yaradıcılığa həvəsləndirmək, fənnin öyrənilməsi əhəmiyyətini dərk etdirmək, biliklərin mənimsənilməsinə və onların praktik olaraq tətbiq edilməsinə maraq yaratmaq hər bir müəllimin əsas məqsədidir. Sadalanan məqsədləri həyata keçirməyi qarşıya qoyan hər hansı bir müəllim şagirdləri fəal təlimə cəlb edə bilən metod, forma, texnika və üsullarla yaxından tanış olmalı, iş prosesində qarşıya çıxan çətinlik və çatışmazlıqları aradan qaldırmaq yollarını bilməli, habelə tətbiq olunan metodların əhəmiyyətini başa düşməlidir.

Açar sözlər: *şagird, nailiyyət, ölçmə, qiymətləndirmə, nəticə, idarəedilmə, tətbiq, bilik, bacarıq, qabiliyyət.*

Резюме. Основная цель каждого учителя - активно реализовывать учебный процесс, добиваться активности учеников, развивать их мыслительные способности, поощрять творчество, понимать важность изучения предмета, вызывать интерес к получению знаний и их практическое применение. Любой учитель, стремящийся к достижению этих целей, должен быть знаком с методами, формами, техниками и приемами, которые могут вовлечь учащихся в активное обучение, знать, как преодолевать трудности и недостатки в рабочем процессе, и понимать важность используемых методов.

Ключевые слова: *ученик, достижение, измерение, оценивание, результат, управление, применение, знания, умение, способность*

Summary. The main goal of every teacher is to actively implement the teaching process, to achieve the activity of students, to develop their thinking skills, to encourage creativity, to understand the importance of learning the subject, to create interest in the acquisition of knowledge and their practical application. Any teacher who aims to achieve these goals must be familiar with the methods, forms, techniques and techniques that can engage students in active learning, know how to overcome difficulties and shortcomings in the work process, and understand the importance of the methods used.

Keywords: *student, achievement, measurement, evaluation, result, management, application, knowledge, skill, ability.*

Qiymətləndirmə təhsil prosesinin tərkib hissəsidir. Təhsil yarandığı gündən şagirdin bilikləri qiymətləndirildiyindən, onun yaranma tarixi də eyni qədimliyə gedib çıxır. Tədqiqatlar göstərir ki, ilk qiymətləndirmə Çində tətbiq olunmuşdur. 587-ci ildən bu ölkədə keçirilməyə

başlanmış qiymətləndirmə "çin imperiya imtahanları" adı ilə tanınırdı.

Bütün dünyada təhsil inkişaf etdikcə, şagird nailiyyətlərini qiymətləndirmək üçün müxtəlif üsullar, vasitələr, formalar müəyyən edilirdi. Əksər Avropa ölkələrində ilk vaxtlar imtahanlar şifahi götürülürdü. Şagirdlər qoyulan suallara latın dilində cavab verirdilər və müəllim bu cavabları qiymətləndirirdi. İlk yazılı imtahanların tarixi isə 1792-ci ildə Kembric Universitetindən başlanır.

XX əsrin əvvəllərindən başlayaraq təhsil sahəsində inkişaf meyilləri gücləndi. Buna görə də şagird nailiyyətlərinin qiymətləndirilməsi ilə bağlı yeni ideyaların meydana çıxarması zərurəti yaranırdı. Həmin dövrdə ABŞ- da "mütərəqqi təhsil ideyası" yarandı və tədrisçən digər ölkələrə də yayıldı.

"Mütərəqqi təhsil ideyası"nın əsas mahiyyəti ondan ibarət idi ki, təhsil elmi biliklərin yox, sənaye və texnologiyanın inkişaf istiqamətlərinə uyğun gələn həyati bacarıqların formalaşmasına yönəldilirdi. Təhsilin məzmununa bu cür yeni baxışlar tədrisçən qiymətləndirməyə yanaşmanı da dəyişdi. Artıq qiymətləndirmə daha çox biliklərin tətbiqinə və həyatla əlaqələndirilməsinə əsaslanırdı.

Rusiyanın təhsil tarixində, XVIII əsrin əvvəllərindən etibarən digər Avropa ölkələrində olduğu kimi, 3 səviyyəli qiymətləndirmə sistemi mövcud olmuşdur. Bu sistemə görə şagirdlərin nailiyyətləri yüksək, orta və aşağı səviyyələr olmaqla müəyyən edilmişdi. Sonralar sözlə ifadə olunan qiymətləndirmə nəticələri qısa olaraq rəqəmlə ifadə olunmağa başlandı. Müxtəlif vaxtlarda Rusiyada 3, 5, 8, 10, 12 ballıq qiymətləndirmə şkalası tətbiq edilmişdir. Maraqlıdır ki, 5 ballıq sistemdə Rusiyada "5" ən yüksək qiymət idisə, Almaniyada ən yüksək qiymət "1" sayılır.

Tarixə nəzər salsaq Azərbaycan Respublikası Sovet İttifaqının tərkibində olduğundan öz təhsil sistemindəki dəyişiklikləri Rusiyada gedən proseslərə uyğunlaşdırmalı idi.

İstər ənənəvi, istərsə də müasir təhsildə şagirdlərin bilik və bacarıqlarını qiymətləndirmək üçün müxtəlif üsullar və vasitələr mövcud olmuşdur. İllər keçdikcə qiymətləndirmənin obyektini, məqsədi, xüsusiyyətləri, göstəriciləri, rolu, vəzifəsi, forması, üsulları, vasitələri, nai-

liyyətləri, keyfiyyət və kəmiyyət göstəriciləri dəyişilmişdir.

Təhsildə ölçmə və qiymətləndirmə çox mühüm bir prosesdir. Ölçmə şagirdin hər hansı bir xüsusiyyətinin müəyyən vaxt ərzində müşahidə nəticələrinin sayı və ya simvollarla ifadə edilməsidir. Qiymətləndirmə isə müşahidə nəticələrinin hər hansı meyarlara söykənib bir qərarə gəlməkdir.

Təhsildə ölçmə və qiymətləndirmə nəyə lazımdır, və ya nəyə xidmət edir:

- Şagirdin öyrənmə səviyyələrini müəyyən edir.
- Şagirdin inkişafını izləməyə imkan yaradır
- Şagirdin inkişafında irəliləmə və gerilmələri müəyyən etməyə imkan yaradır
- Şagirdin öyrənmə çətinliklərini müəyyən edir.
- Qiymətləndirmə vasitələrinin səviyyəsini müəyyən edir
- Gələcək öyrənmə müddətlərini planlaşdırmağa imkan yaradır
- Şagird qabiliyyətlərinin həm özləri tərəfindən həm də müəllimlər tərəfindən müəyyənləşdirməni təmin edir

Son illərdəki elmi və texnoloji dəyişmə və inkişaf, cəmiyyətin ayrı-ayrı şəxslərdən gözlədiyi xüsusiyyət, məlumat və bacarıqların müxtəlifliyinə səbəb olmuşdur. Bu fərqliləşmə təhsil proqramlarına da əks olunmuşdur. Proqramlardakı dəyişikliklər, cəmiyyətin ayrı-ayrı şəxslərdən gözlədiyi məlumat və bacarıqların qazanılıb-qazanılmadığını və nə nisbətdə qazanıldığına qiymətləndirilməsi də mühüm amildir.

Şagirdin sahib olduğu məlumat, bacarıq, qabiliyyət və vərdişlərin gerçək həyatda ya da hər hansı bir mühitdə istifadə edilə biləcəyi müasir təhsilin ən ümdə amallarından biridir.

Qiymətləndirmə öyrənmənin ayrılmaz bir parçasıdır. Şagird yaddaşa əsaslanan əzbər məlumatları deyil, bacarıq və vərdişlərə əsaslanan səviyyə bacarıqlarının qiymətləndirilməsi ilə hədəflənər. Yalnız öyrənmə məhsulu deyil, öyrənmək prosesləri də qiymətləndirilir. Qiymətləndirmə, şagirdin nəyi bilmədiyini deyil, nə bildiklərini görməyə yarayan bir vasitədir.

Öyrənmə prosesinin və şagird müvəffəqiyyətinin etibarlı üsullarla ölçülməsi və qiymətləndirilməsi təhsilin keyfiyyətini və məhsuldarlığını artırmaq baxımından olduqca əhəmiyyətli

yətlidir. Öyrənmə müddətində şagirdi mərkəzə alaraq tam öyrənmə modeli və performans dayanıqlı öyrənmə fəaliyyətləri daha çox tətbiq olunur. Bu inkişafı paralel olaraq, şagird müvəffəqiyyətinin ölçülməsi və qiymətləndirilməsi Klassik Test nəzəriyyəsi ilə birlikdə Maddə Reaksiya nəzəriyyəsinə görə qiymətləndirmə vasitələrindən də istifadə olunmalıdır.

Maddə Reaksiya Nəzəriyyəsinin Klassik Test Nəzəriyyəsinə fərqi şagirdin qabiliyyətlərinin riyazi üsullarla müəyyənləşdirilməsidir. Maddə Reaksiya Qaydasına görə, şagirdin müəyyən bir sahədəki birbaşa gözlənilməyən qabiliyyətləri və ya xüsusiyyətləri bu sahəyə istiqamətli hazırlanmış suallardan ibarət imtahan maddələrinə verdikləri cavablar arasında bir əlaqə vardır və bu əlaqə riyazi olaraq ifadə edilə bilər. Maddə Reaksiya Qaydasının fundamental fərziyyəsi testi alan şagirdin o testə bağlı performansının, şagirdin xüsusiyyətləri olaraq adlandırılan qabiliyyətlərinin müəyyən və bu xüsusiyyətlərlə bağlı olaraq şagirdin qabiliyyət ballarının təxmin edilərək, maddə və test performanslarının açıqlanmış müəyyənləşdirilə biləcəyi əsasına dayanır. Başqa bir ifadə ilə, Maddə Reaksiya Qaydası bir ya da birdən çox xüsusiyyət sayəsində bir şagirdin bir imtahanda göstərdiyi performansın müəyyənləşdirilməsinə əsaslanır.

Bu yanaşmada, öyrənmə və ölçmə arasındakı əlaqə yaxşıca təyin olunaraq, ölçmə qiymətləndirmədə çoxlu üsullar istifadə edilir. Ölçmə üsullarından portfolio, rubrik və meyarların istifadəsinə daha çox yer verilməlidir.

Hər şagird yeni bir məlumatı, öz fərdi inkişaf xəttinə uyğun olaraq öyrənib bacarığa çevirir. Bu səbəbdən hər şagirdi öz inkişafına görə, başqa şagirdlərlə müqayisə etmədən qiymətləndiririk. Bildiyimiz kimi, qiymətləndirmə-

nin müxtəlif üsul və vasitələri vardır. Bu üsul və vasitələri seçərkən fənnin məqsədi, vəzifəsi, standartın xüsusiyyətləri, keçdiyimiz mövzunun məzmunu mütləq nəzərə alınmalıdır.

Hər tədris ili başlayanda hansı növ ölçmə vasitələrinin istifadə ediləcək və əldə edilən nəticələrin hansı meyarlarla dəyərləndirilə biləcəyi illik planlar hazırlanarkən mövzuların məzmun strukturlarına görə müəyyən edilir və perspektiv planlaşdırmalar hazırlanır. Şagirdlərimizin nəyi bilmədiyini deyil, nəyi bildiyini təyin etmək, təhsil-tədris keyfiyyətini artırmaq, tətbiq olunan təhsil modelinin məhsuldarlığını və müvəffəqiyyətini və ya əskikliklərini təsbit etmək məqsədilə ölçmə qiymətləndirmə əməliyyatları aparılır.

Problemin aktuallığı. Təhsildə qiymətləndirmə şagirdləri bir-birindən fərqləndirmək üçün deyil, onların mənimsəmə səviyyəsini, problemlərini üzə çıxarmaq üçün ölçü vasitəsidir. Yəni, şagirdin şəxsi keyfiyyətləri deyil, onun fəaliyyəti qiymətləndirilməlidir. Qiymətləndirmə ilk növbədə şagirdə müsbət emosiyalar yaratmalıdır. Təlimdə müəllim ən çox şagirdin səhvlərini deyil, nailiyyətlərini vurğulamalı, cəzadan çox dəstək verməyə çalışmalıdır.

Problemin elmi yeniliyi. Şagirdlər tədris fəaliyyəti prosesində keyfiyyətli nəticələrə nail ola bilsinlər deyərək, müasir qiymətləndirmə aşağıdakı məsələlərə cavab verməlidir: prosesin bütün iştirakçılarına (şagird, müəllim, idarəedənlər, valideynlər) aydın, elastik, rahat, çoxtərkipli, çoxvasitəli, obyektiv, adekvat və s.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Ən başlıcası qiymətləndirmə məqsədyönlü olmalıdır. Məqsədyönlü qiymətləndirmə prioritetləri müəyyən etməyə, qərarlar qəbul etməyə və onu reallaşdırmağa kömək edir. Məqsədlər nə qədər dəqiq müəyyən olunarsa, qiymətləndirmə bir o qədər dəqiq, keyfiyyətli və obyektiv olur.

Ədəbiyyat:

1. "Azərbaycan Respublikasının ümumtəhsil sistemində Qiymətləndirmə Konsepsiyası". -Bakı, 2009.
2. "Təhsil haqqında" Azərbaycan Respublikasının qanunu. -Bakı: Qanun, -2009.
3. Süleymanova, A. Təhsilin əsasları / A. Süleymanova. -Bakı: Bakınəşr, -2014.
4. Шакиров, Р. Х. Оценивание учебных достижений учащихся : методическое руководство / Р. Х. Шакиров, А. А. Буркитова, О. И. Дудкина. -Бишкек : Билим, -2012. 80 с.
5. Бардин, К.В. Как научить детей учиться / К.В. Бардин. – Москва, -1987.

E-mail: xuraman.salimova@mail.ru

Rəyçilər: *ped.ü.fəls.dok.*, dos. **A. M.Bəkirova**,
ped.ü.fəls.dok. **N. L.Axundov**

Redaksiyaya daxil olub: 09.04. 2021